

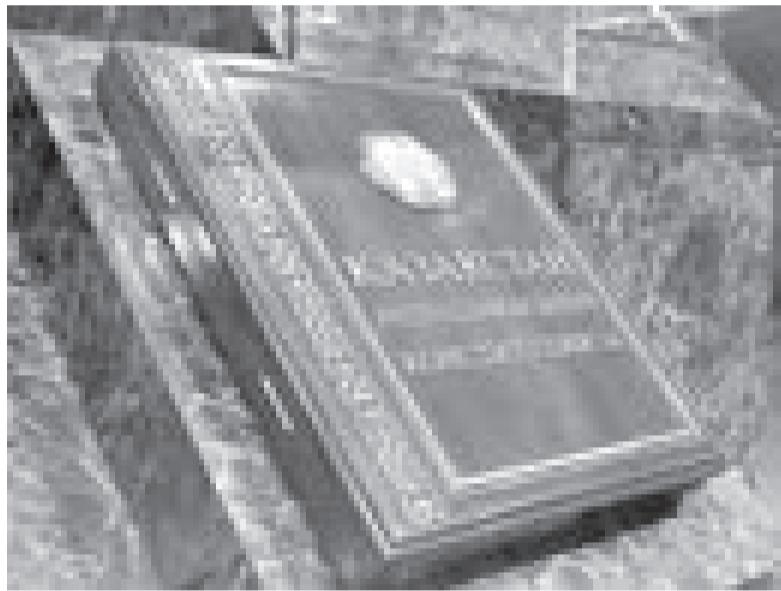

САРАП

Озін демократиялық қоғам санайтын әр мемлекеттің басты міндегі – заң үстемдігін орнату, ел азаматтары құқықтарының қорғалуын қамтамасыз ету. Азаматтық қоғамды қалыптастыруды басты бағыт етіп үстанған Қазақстанда соңғы жылдары құқық жүйесін жақсарту мақсатында бірқатар реформалар қолға алынды. Соның, бірі ретінде Конституциялық Соттың қайта құрылуы. Былтырғы 16 наурыздағы жолдауында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ Конституциялық Сот құруды ұсынған еді. Осылайша, бұл мәселе жан-жақты зерттеліп, 1 қаңтардан аталған сот өз жұмысын бастады.

ЗАҢ ҮСТЕМДІГІНІҢ КЕПІЛІ

Қазіргі таңда әлемнің 70-тен астам елінде Конституциялық Сот бар.

Елімізде былтырғы 5 маусымда өткен жалпыхалықтық референдумда Конституцияға өзгерістер мен түзетулер енгізілді. Конституциялық Соттың құрылуы да сол кездеңі түзетулердің бір бөлігі болды. Кейін өткен жылдың 5 қарашасында Мемлекет басшысы Конституциялық Сот туралы заңға қол қойды.

Аталған заң жобасы 3 бөлімнен, 10 тараудан және 67 баптан тұрады. Оны мазмұны бойынша екі бөлімге бөлінген болады. Бірінші – Конституциялық Соттың және оның судьяларының мартебесі, олардың кепілдіктермен қамтамасыз етілуі. Ал екінші бөлім конституциялық іс жүргізу тәртібіне арналып отыр.

Конституциялық Сот – еліміздің бүкіл аумағында Конституцияның үстемдігін қамтамасыз ететін орган. Ол биліктің сот тармағына жатпайды, өйткені бұл мәселе Конституцияда түлкілікті шешілген. Заңда Конституциялық Сот судьяларын тағайындау және олардың өкілеттіктерін тоқтату тәртібіне байланысты мәселелер егжей-тегжейлі көрсетілген. Сонымен қоса олардың тәуелсіздігі мен кепілдіктері де бекітілген. Конституциялық Соттың құрамына тоқталсақ, оның тәрағасы мен орынбасарын қоса алғанда, 11 судьядан тұрады. Конституциялық Соттың тәрағасының КР Президенті КР Парламенті Сенатының кепісінімен тағайындалды. Ал Конституциялық Сот тәрағасының орынбасарын Конституциялық Сот тәрағасының ұсынуымен Конституциялық Сот судьяларының арасынан Мемлекет басшысы тағайындалды. Конституциялық Соттың төрт судьясын КР Президенті тағайындалды, Конституциялық Соттың үш-үш судьясын КР Парламенті палаталары тәрағаларының ұсынуымен КР Парламентінің Сенаты мен Мәжілісі тағайындалды.

Жалпы, Конституциялық Соттың құзыретіне сайлауды өткізуін дұрыстырығы мен Парламент қабылдаған заңдар мен халықаралық шартардың республика Конституциясына сәйкестігін қараша, сондай-ак, Конституция нормаларына рееси түсіндірде беру құзыреті кіреді. Сонымен бірге Конституцияға енгізілген өзгерістерге сәйкес, Конституциялық Сот азаматтардың өтініштері бойынша олардың құқықтары мен бостандықтарына тікелей қатысты нормативтік құқықтық актілердің Конституцияға сәйкестігін қарайтын болады. Сондай-ак, Конституциялық Сотқа жүргін құқықтың Бас прокурор мен Адам құқықтары жөніндегі үекілге берілген.

«КР Конституциялық Соты туралы» заңда көрсетілгендей, біріншіден, азаматтар нақты құқықтық нормативтік актілер бойынша сот органдарына бұған дейін жүгінген болуы тиіс, яғни апелляциялық деңгейге жеткен, сот шешімі шығарылған болуы көрек. Егер қараша келген іс бойынша Жогарғы Соттың нормативтік қаулысы болып, алайда олардың басқа сот органдарына жүгінуге мүмкіндігі болмаған жағдайда азаматтар Конституциялық Сотқа тікелей жүргіне алады. Талап етілгенде құжаттар «КР Конституциялық Соты туралы» заңда жазылған.

Сонымен бірге азаматтар құқықтық-нормативтік актілердің ішінде нақты көліспетін белгілін көрсетіп, өздерінің оған қатысты пайымын беріп, оның Конституцияның қандай баптарына қараша-қайшы екенін көрсету тиіс.

Конституциялық Сотқа жүгінген азаматтың шағымы түскен күннен бастап 3 ай ішінде қаралатын болады. Алдымен сот аппараты азаматтың құжаттары мен оның көліспеген шешімін тексеріп, тіркеуге алады. Шағым түскен соң, әрі қарай Конституциялық Соттың аппараты тиісті тексеріп жүргізеді. Шағым тіркеуден жағдайда істі алдын ала қаралу белгіленетін болады.

Елімізде Конституциялық Сот жұмысының қайта жаңдануы, оған азаматтардың тікелей шағымдана алып сот жүйесін, азаматтық қоғам мен құқық саласын дамытуға айтарлықтай серпін береді. Өйткені, еркениетті, демократиялық бағытты ұстанатын әлем елдерінде де осындағы Конституциялық Сот жұмысы істеп тұр. Сондықтан да Әділетті Қазақстанда әділдік орнап, ел азаматтарының құқығы заң жүзінде қорғалуы одан ері күшеттініне көміл сенемін.

Ә.ҚАРЕКЕНОВ,
Қаратөбе аудандық сотының
судьясы

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

ЗАҢ ЖӘНЕ ЗАМАН

ҚҰҚЫҚТЫҚ КЕҢЕС - АЗАМАТТАРҒА ҚӨМЕК

Ақмола облысының Әділет департаменті қызығында қамтамасыз ету. Азаматтық қоғамды қалыптастыруды басты бағыт етіп үстанған Қазақстанда соңғы жылдары құқық жүйесін жақсарту мақсатында бірқатар реформалар қолға алынды. Соның, бірі ретінде Конституциялық Соттың қайта құрылуы. Былтырғы 16 наурыздағы жолдауында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ Конституциялық Сот құруды ұсынған еді. Осылайша, бұл мәселе жан-жақты зерттеліп, 1 қаңтардан аталған сот өз жұмысын бастады.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткізеді.

Конституцияның 13-бабында әрбір азаматтың қорғалу құқығына кепілдік берілген. Бұл нені білдіреді? Азаматтың адвокаттын, нотариустардын, заң көнешшілтерінің және жеке сот орындаушыларының қатысуымен өткі

(Соңы. Басы газеттің №6 санында)

Бұлар да өзіміз сияқты момын халық. Партия үкімі бәрімізге ортақ, – деді атқамінердің бірі.

Жатжұрттықтар қазақтар қалай қабылдар екен деп жауандай қарады. Сол кезде өзіне құшақ жая, күлімсір қарсы алған халықты қөргенде елжіреп кеткен. Көздеріне көлкілден жас келген. Қуаныш жасы.

– Қош келдіңдер! Сіздерге құшағымыз әрқашан ашық. Қадамдарын құтты болсын! – дескен қазактар. Сонау шалғайдан темір вагонға сыйылысып келгенде кен пейіл, жұмак жердің түрғындарына тап боларын еш ойламалы. Қазактар баспанасынан орын беріп, бір үзім наның белісіндеге кейбір меймандардың ет жүрері елжіреп түскен.

* * *

Ауылға ақшам жамырап түскен. Құн ұясына батып, қызыл шапақ шартарапқа тарыдаш шашырап кетпейінше ауыла жетуді ойлаған маңыз қой-ешкіні қасқыр шапқандай дүркіретіп, дүрліктіреп екелді. Ауылға жете бере қозысы есіне түскен қой, маңыраған ақсақалды ешкі дауысы құлак тұндырып, жұрт қақпадан кешеге қарай ағылды. Әркім өз малын отардан бөліп ақетіп, қорана қарай аяңдағанша ымырт үйрілді. Әддегегідей жоғалған малды іздеу басталған. Ел-жүрт көршілерінің қорасына кіріп кеткен қой-ешкінің іздеп келіп, «Е, осында екен фой!» десіп, маңыны аман-есен екенин көз жеткен соң көріп бұрылыш жүре беретін. Ешкім екі кештің ортасында өз қорасына маңын жетектеп апармайды. «Қайда кетер дейсін? Танертең қайта еріске барады фой!» деп өзін сабыраға шакырады. Бул өзі ауылдың айнымас заңында болып кеткен.

Малы адасып кеткен соң он жасар Сырым да үй-үйді аралдауға шыққан. Гетманнның үйіне де келіп жетті. Шарбактары түп-түзу, үйдің сырты түгел сырлынған, есітілік алды тап-таза, алма ағаштары көлтегілелет түрган асем қақпадан дауыстаған.

– Гетман аға, бөтен мал жоқ па?

Ешкандай жауап болмады.

– Гетман аға! Гет-ман аға! – деп дауысын созынқырады бала. «Үлкен кісі естімей қалды ма?» деген оймен Сырым қақпа ішіне кірген. Маңайда үрген ит көрінбеді. «Несіне қорқам, қолымда таяғым бар емес пе? – деп ойлады ол, – әрі ауылдың шәнкілдеуік қандендері болмаса, жалқау төбөттері басын көтергенімен, орнынан тапжылмай, үйкисырап жатады.

Сырым сырты торкөз сымтемірмен қоршалған қораның ар жағындағы қой-ешкілere көз салған. Іле-шала жүзі жылып сала берген. Бұлардың екі ешкісі осында түнеп қалсын деді. Баланың көнілі жайлап, көріп бұрылды. Сырты жұмыртқадай ұзыншақ сарайдың алдынан өтіп бара жатыр еді, құлағына бір бейтандыс дауыс келді. Жел соққан соң сарайдың есігі ашылып қалыпты. Атам «Құн батарда далаға шықпандар, жыныштайдын шыгар деп ойлаған.

– ыр-ррр, ыр-ррр!

Бала жалт қарады. Беймәлім дауыс түп-тұра сарайдың ішіндегі, жан-жағы цементпен құйылған, қақпағы ашық, терен жертелден шыып жатыр екен. Сырым оқыс дауысқа таңданып: «Гетман аға тұлқі, не қасқырдын балаларын асрап жүр мә? Қорейші, не асқырап жүргенін?» деп балалық қызығушылықпен табалдырықтан ілгеріп аттаған. Өзінен тақаған адам ісін сезді ме, жертөле түбінен қорқыншты дауыс қайта сыртқа етілді.

– ыр-ррр, ыр-ррр!

Бала қолындағы таяғын мықтап қыса түскен. Бұл кезде дала қара жамылып бара жатыр еді. Көз байланар сәт те таяп қалған. Есіктен жертөле ішінен әлсіз, көмескі сауле бойлайды. Сырым жертөленін төрт бұрышты аузына бір кадамдай қалғанда кілт тоқтап қалған. Жүрері дүрслейді жөнелді. Соңда да қызығушылығы жөнелі, таяғын алға оздырып, басын тәмен салбыратып, жертөле ішінен қарады.

– ыр-ррр, ыр-ррр! Уау-уау!

Кенет жертеле ішіндегі бейтандыс бір құбышық жоғары қарай шашып, тұра үтмілді.

ЖЕРТӨЛЕДЕАГІЛАУЫС

Аяқ астында үймеленіп қалған, ісі мұрын жарған иттің нәжісіне мән берген жоқ.

– ыр-рр, ыр-рр! Уау! Уауф!

– Бектас, қорықпа! Бұл мен фой... ағаң!... Фазылым. Таныдың бай!

Жарты жылға жықы жертеле ішінде

қүшкітермен бірге тاماқ ішіп, дәрет

сындырып, итше үріп үйренген, жабайы

бөліп кеткен бала санаңының түкпірінде

бір жылы, жағымды дауыс жаңырыған.

Иесін танитын ит секілді, төрттағандап

жүрген бала бул дауыстың қайдан, қашан

естідім дегендей елігіп, жалт бұрылды.

Таныс бейненің көріп, тіл қатты:

– ыр-рр! Уау, уауф!

– Байқас бауырм-ай! Сені мұндай

куйге жеткізген адам емес, нағыз хайуан

екен. Хайуаннан садаға кеткір, Гетман! –

деп Фазыл бір сыбап алды. – Кел, келе

фой! Қорықпа! Саған тиіспейім!

Фазыл балаға күлімсір қарап, қос

қолын жақында тастаған. Көтпен бери

адамдармен араласлаған бала қорықпа

иттей үрпісін, аянышты көздері мөлдір

дір, бұрышқа тығыла түсті. Өзіне тақап

қалған қолды тістеп алмак болған ба

ланы Фазыл шап беріп, құшақтай алды.

Іле-шала үстінен жағынсыз іс мүнкіп

сала берген. Қақпана түскен қақырда

аласұрған бала жүлкіншік болып

түскен салып, өзін қатты

қысқан құшақтан ажырағысы келген.

Адам денесінен тараган жылылық бойын

баураған. Фазыл баланы сыртқа алғып

шыққанда жүрттүп бәрі жағасын ұстаған.

Бектас суп-сүйкімді, торсық шекелі бала

емес, шашы жалбырап кеткен, тырнағы

сояудай, үстіне жүп шыға бастаған, жа

бай адамнан аумай қалған. Қозған күн

сәулесі қарыған бала мазасыздынып,

жүлкінша береді.

«Астағрилла!» дескен жүрт. «Жа

уыз-ай, кіп-кішкентай баланы қараны

шұңқыраға иттермен бірге қамап, азап-

тағанын қараша! Осындаілар қалай жер

басып жүп екен? Мұндайлардың көзін

құрту керек. Гетман қайда? Ол жауызы

жүлкінша береді.

Бүкіл ауыл жауға қарсы шапқан-

дай өре түргелген. Сұмдықты естіген

үлкен-кіші жағасын ұстаған. Бұл хабар

баласын жоғалтып, жоқтап отырған екеше-

шеге, шал-кемпірге де ауыр тиген. Эу-

елі сенбеген. Үй іші тегіс есін жия алмай,

есенінен көліп, жағынан салып, ынан

жүлкінша береді.

– Өз қолымен ұстап алдым сілімтікі!

Милициямен барып, жертөледен тауып

алдым бауырьын! – деді Фазыл.

– Онбаган! Көрши болмай, көргір! Оңдырмаймын, өз қолымен жайрат-

ам! – деді Бекжан қаны басына шауып.

– Немерем! Немерем қайда? – деп

жанұшыра айғапады қос қария.

– Қорықланыздар! Немерелерінізді

альп келді.

Фазыл ауыз үйден шашы жалбырап,

усті-басынан қолансыз қарасынан жа-

домалак баланы көтеріп кірді.

– Құлыным! Ботақаным! Келдін бе,

әйттеүір! – деген ана баласын қапсыра құшақтайды алды. Қөзінен жас ыршып шықкан.

– Қарғам-ау! Ботақаным-ау! Айналайын, сені де көретін күн бар екен-ау! Кел, келе фой, – деген қария еміреніп, құшағын жайды.

– ыр-ырр! – Иттермен есken бала айбат шегіп, анасының құшағында бұлқынды.

– Бектас, мен фой... мен.. анаңың фой. Танымай қалдың ба?

Құлағының түбіне ертеректе естіген жағымды, майда дауыс келді. Деру тынши қалған.

– О, тоба! Мына қарғыс атқыр, немемрәмдіт қылыш жіберіпті фой, – деген кейіді қария.

От маздаған жылы үй баланың үйкесінен қалған. Арада сүт пісірім үақыт өткенде баланы суга түсіріп, шашын алды. Үстіне таза күй кигізді. Бірақ бала көпкөйдін ит құсанып үрүйніп қоймады.

– Сенін не жазығың бар еді. Сорлап қалдың көй. Сорлаптың, майда дауыс келді. Деру тынши қалған.

– Қазір жанымда итше үрмей, ала деп еркелеп отырап ма еді? Құдай-ау! Қайтейін енді! – деді кемпір. Қөз жасынан қарияның ақ сақалынан домалап тамшылап түрді. Үй ішіндегілердің бәрі боздап сала берді.

* * *